

LAURYNAS ADOMAITIS

Vilniaus universitetas

LIETUVIŠKOJI IKIKRITINIO KANTO RECEPCIJA – *ARGUMENTUM EX EODEM ARGUMENTO*

The Lithuanian Reception of Pre-Critical Kant –
argumentum ex eodem argumento

SUMMARY

The article provides an additional argument for the hypothesis that the Lithuanian priest of piars Kazimieras Narbutas (1738–1807) was the first known critic of the pre-critical Immanuel Kant in Eastern Europe. Taking part in the discussion between Stepa Tunaitis and Dalius Viliūnas on the meaning of „Cantzius“ in Narbutas’s lectures, the article argues that the referent is likely to be Immanuel Kant. First, in the relevant part of the lectures, Narbutas not only employs the Leibnizian-Wolffian notion of substance, but also uses the same argument that Leibniz directed against occasionalists of his time. This type of argument might have been known to Narbutas through Wolff. Second, the very form of the argument suggests that the object of Narbutas’s criticism should have had occasionalist views. Such views can be found in Kant’s *Principiorum primorum cognitionis metaphysicae nova dilucidatio* (1755) 13th proposition. Hence, this aspect of Kantian philosophy best explains the context and mode of Narbutas’s criticism.

SANTRAUKA

Straipsnis skirtas pateikti dar vieną argumentą, patvirtinantį hipotezę, kad pijorų kunigas Kazimieras Narbutas (1738–1807) yra pirmasis žinomas ikikritinio Immanuelio Kanto pažiūrų vertintojas ir kritikas Rytų Europoje. Įsiliejant į Stebo Tunaičio ir Daliaus Viliūno ginčą dėl Narbuto paskaitose minimo vardo „Cantzius“ referento, teigiama, kad jį derėtų laikyti Immanueliu Kantu. Pirma parodoma, kad Narbutas aptariamoje paskaitų vietoje ne tik perima Leibnizo-Wolffo mokyklos substancijos sampratą, bet ir prieš „Cantzijų“ naudoja tokį pat argumentą, kokį Leibnizas naudojo prieš savo meto okazionalistus. Šis argumentas Narbutą galėjo pasiekti per Christiano Wolffo figūrą. Antra, argumento forma nurodo, kad Narbuto kritikuojamas mąstytojas turėjo turėti okazionalizmui būdingų bruožų. Juos galima atrasti Kanto *Principiorum primorum cognitionis metaphysicae nova dilucidatio* (1755 m.) tryliktoje tezėje. Todėl tvirtinama, kad šis Kanto filosofijos aspektas geriausiai atitinka Narbuto kritikos kontekstą ir pobūdį.

RAKTAŽODŽIAI: Apšvietos filosofija, Kantas, Leibnizas, okazionalizmas.

KEY WORDS: Enlightenment, Kant, Leibniz, occasionalism.

Jau kelerius metų trunka diskusija¹ dėl vienos Kazimiero Narbuto (1738–1807) paskaitų (*Institutiones Philosophiae Ecclesasticae*, 1764–1765 m.) ištraukos, kurioje dviprasmiškai yra paminimas vardas „Cantzius“. Egzistuoja dvi pagrindinės hipotezės: pirma, tai galėjo būti iki-kritinis I. Kantas, kurio lotynizuota transkripcija būtų *Kantius* ir fonetine forma sutaptų su *Cantzius*; antra, tai galėjo būti evangelikų teologas Israelis Gottlieb Canzas, kurio vardas tariamas lygiai taip pat. Fonetinė forma čia svarbi, nes tyrinėjamas šaltinis yra Narbuto paskaitų transkripcija iš pijorų kolegijoje dėstyto kurso ir todėl išlaiko dviprasmybę. Būtų galima abejoti, ar Kanto pavardė pravilėjo būti lotynizuojama. Galima atsakyti, kad vardų lotynizavimas to meto intelektualinėje aplinkoje buvo visiškai neabejotinas ir įprastas dalykas. Pavyzdžiui, G. W. Leibnizas savo laiškuose ir po kūriniais palikdavo lotynizuotus inicialus: G[odefridus]. G[uilielmus]. L[eibnitius]. Tad nėra abejonės, kad rašomame ar skaitomame tekste, kur svarbu išlaikyti ir parodyti linksnus, vardai turėjo būti lotynizuojami. Tačiau kodėl pasirinkta būtent tokia forma? Pirmoji žodžio „Cantzius“ raidė atitinka standartinę lotynišką transkripciją, nes archajinės „K“ vartojimas būtų neįprastas tuo atveju, kai nėra žinomas tikslus žodžio originalas, pavyzdžiui, „Kantas“. Iš to galima spręsti, kad transkribuotojas arba Kanto pavardės apskritai nežinojo, arba nemanė, kad yra kalbama apie jį. Tačiau keista, kad žodžio šakniai priskiriama raidė „Z“ yra fonetiškai nebūtina – „Cantius“ būtų tariama taip pat kaip „Cantzius“. Iš to matyti, kad transkribuotojas šią pavarde

siejo su žodžiu, turinčiu šaknyje grafemą „Z“. Šiuo atžvilgiu tai tikrai galėjo būti I. G. Canzas.

Jeigu atmesime hipotetinę galimybę, kad Narbutas paskaitos metu ar panašiam kontekste auditorijai buvo nurodęs, kad minimas autorius yra evangelikų teologas Canzas, neturėtume tokiam filologiniam argumentui suteikti per daug reikšmės. Juk klausimas yra ne toks – ką girdėjo ar manė transkribuotojas, bet iš tiesų – ką galvoje turėjo Narbutas. Šiam dalykui išsiaiškinti reikalingi platesni kontekstiniai ir conceptualiniai argumentai. Aptarinėjama ištrauka randama Narbuto paskaitose, skirtose metafizikai ir kosmologijai. „Cantzijaus“ paminėjimas sutinkamas substancijos sampratos aptarimo penktojoje tezėje „Apie esinio ir pasaulio sąvokas“. Ši tezė teigia, kad substancijos esmę sudaro aktyvi jėga. Tai įrodinėjama pasitelkiant argumentą, jog tam, kad substancija galėtų būti suvokiama be jokio kito objekto sąvokos, jai reikia parodyti savo „egzistavimo požymius“, o šie gali būti matomi tik iš jos veikimo. Dalius Vilūnas savo straipsnyje teisingai pažymi, kad „Pateiktoji Narbuto pastraipa nurodo neabejotiną Leibnizo–Wolffo mokyklos recepciją, nesvarbu, tiesioginę ar tarpinę, patirtą per gausius šios krypties šalininkus bei epigonus.“² Iš tiesų Narbuto pateikiamas argumentas yra izomorfiškas Leibnizo dinaminei substancijos sampratai. Tačiau ne visai tikslu yra Viliūno pastaba, kad „Tradicinę, „statišką“ substancijos sampratą naujaisiais amžiais modifikavo G. W. Leibnizas, pabrėždamas „dinaminį“, veiklų substancijos aspektą.“³ Mano požiūriu, Leibnizas, formuluoda-

mas savo substancijos sampratą, priešino ją ne tradiciniam, o kaip tik tuo metu vyravusiam karteziškajam substancijos supratimui ir iš jo kilusiam okazionalizmui. Leibnizas bandė sugražinti ir atgavinti senųjų autorių metafizines nuostatas, net jei jas modifikavo. Šis Leibnizo ir kartezininkų antagonizmas, mano nuomone, turi lemiamą reikšmę tiek Narbuto substancijos sampratos recepcijai, tiek visai „Cantzijaus“ nuorodos kontroversijai.

Kalbant apie Leibnizo dinamiškumą svarbu iškelti ir atsakyti į du klausimus: Kam Leibnizui reikėjo kurti savitą dinamikos mokslą, jei tuo metu vyraujanti mechanika buvo pakankamai sėkminga? Ir kodėl Leibnizas naujųjų amžių filosofijos kontekste siekė postuluoti, kad substancijos esmė yra jos veikimas? Daugelyje vietų jis pabrėžia, kad visi reiškiniai, jiems priskiriant ir žmogaus kūną bei jo judesius, gali būti paaiškinti mechanškai, tačiau pati mechanika nėra nei visiškas, nei pakankamas pasaulio aiškinimo būdas. Verta atsižvelgti į vieną iš Leibnizo laišku Antoinė'ui Arnauld: „Pripažįstu, kad gamtos paskirbybes galime paaiškinti mechanškai, tačiau tai įmanoma tik po to, kai atpažįstame arba numatome pačius mechanikos principus, t. y. principus, kurie gali būti įsteigti tik *a priori*, metafiziniais įrodymais.“⁴ Iš šios citatos matyti, kad geriausiai reiškinius aiškinanti teorija Leibnizui nėra galutinis tikslas. Ji turi būti pagrįsta metafiziškai ir *a priori*. Gerai žinoma, kad Leibnizas kūrė savitą fiziką, t. y. dinamiką, kurią rėmė ne judėjimo kiekio, kaip Descartes'as savąją mechaniką, bet jėgos sampratą; taip jis darė ne dėl geresnio reiškinių

paaiškinimo (nes ir dekartiškoji mechanika, paties Leibnizo teigimu, paaiškina *visus* reiškinius), o dėl to, kad jėgos sąvoka, kitaip nei tįsumo ar judėjimo sąvokos, yra metafiziškai pagrįsta. Tįsumas, priešingai nei teigė Descartes'as⁵, nėra pamatinė sąvoka, nes ji išskaidoma į tris paprastesnes: pavidalą, dydį ir judėjimą. Pastarosios sąvokos negali išpildyti substancijai keliamų vientisumo, tapatybės ir veiklumo reikalavimų. Mes, pavyzdžiui, negalime pasakyti, kuriam subjektui priklauso judėjimas, nes judėjimas yra stebimas tik kito objekto atžvilgiu. Todėl ne judėjimą ar tįsumą, o jėgą Leibnizas laikė fizikos (dinamikos) pagrindu. Descartes'o tįsiosios substancijos kritika parodė būtinybę sugrįžti prie substancinių formų. Leibnizo teigimu, jeigu kūnai yra realesni už malkų krūvą arba vaivorykštę, jie turi turėti ne tik materiją (tįsumą), bet ir substancinę formą (veiklųjį pradą).

Šis iš mechanikos kylantis veiklojo substancijos prado postulavimas susijęs su antruoju iškeltu klausimu – ką tiksliai išsprendžia jėgos sąvokos įdiegimas fizikoje ir metafizikoje? Leibnizas jėgos ir substancijos susiejime rado pagrindą išpildyti tradicinės metafizikos reikalavimą *actiones autem sunt suppositorum* (veiksmai priklauso substancijoms)⁶ ir oponuoti tuo metu įsitvirtinusiam okazionalistiniam judėjimui. Tai patvirtina Leibnizo tyrinėtojas Danielis Garberis: „Leibnizas suprato savo naują dinaminę kūno sampratą, aiškinamą aktyviaja ir pasyviaja jėgomis, kaip tiesioginį iššūkį okazionalizmui.“⁷ Šiam klausimui Leibnizas skiria savo *Samprotavimo apie metafiziką* (*Discours de métaphysique*, 1686 m.)

aštuntą skyrių⁸, nors aiškiau tai išdėstyta atomisto Géraud de Cordemoy knygos Leibnizo marginalijose. Viena iš remarkų paraštėse teigia: „Žinoma, jis klysta nepripažindamas, jog kūno substancijoje yra kažkas daugiau nei tįsumas. Juk pati substancijos sąvoka kyla iš to, ko vien tįsumas negali duoti. Tai, laikantis labiausiai perimtinios aksiomos, kad veiksmas priklauso substancijoms (*actiones sunt suppositorum*), yra veikimo ir kentėjimo galia arba jėga.“⁹ Taip pat kitose vietoje Leibnizas aiškina: „Kiekviena substancija yra tikra ir reali savo *imantistiškų* veiksmų priežastis ir turi veikimo jėgą. Nors ji ir būtų palaikoma dieviško suderinimo, negali pasidaryti taip, kad ji taptų tik pasyvi. Tai galioja tiek kūniškoms, tiek nekūniškoms substancijoms.“¹⁰ Taigi, Leibnizo nuomone, iš *imantistiškų* substancijos veiksmų (to, ką Narbutas vadina „egzistencijos požymiais“) mes galime susidaryti pačios substancijos sąvoką. O jeigu veiksmas priklausytų ne individualiosioms substancijoms, o Dievui, tuomet Dievas būtų vienintelė substancija ir tai vestų į spinozizmą. Būtent tokį kontrargumentą Narbutas pateikia prieš minimą Cantzijų. Mano nuomone, tikėtina, kad Narbutas šį argumentą, kaip ir pats Leibnizas, turėjo naudoti būtent prieš okazionalistinę poziciją. Todėl sprendžiant klausimą, kas yra Cantzijus, reikėtų jo filosofijoje ieškoti okazionalizmo bruožų.

Kad iškelta hipotezė taptų įtikinamesnė, reikia parodyti, jog Narbutas buvo susipažinęs su Leibnizo naudojamu argumentu. Šiuo atžvilgiu įdomu, kad Leibnizo ir okazionalistų kontroversija buvo susieta su Narbuto puikiai žinoma Chris-

tiano Wolffo figūra. Tiek Leibnizas, tiek Wolffas savo ankstyvaisiais metais buvo susižavėję okazionaliųjų priežasčių teorija. Skirtumas tik tas, kad Leibnizas buvo vyresnis ir todėl laiškuose galėjo pateikti savo brandžią nuomonę jaunajam Wolffui. Marco Sgarbi teigimu, „Wolffas buvo artimas okazionalizmui, tačiau po 1705 m. rugpjūčio 20 d. Leibnizo laiško persigalvojo ir pripažino iš anksto nustatytos harmonijos teoriją.“¹¹ Pats Leibnizo ir Wolffo susirašinėjimas prasidėjo nuo to, kad Leibnizas perskaitė Wolffo inauguracionę disertaciją *De philosophica practica universalis methodo mathematica conscripta*, skirtą etikai. Jų tolesnis susirašinėjimas susijęs daugiausiai su gamtamoksliniais klausimais. Nepaisant to, diskutuojant apie dinamiką, neabejotinai iškiolo anksčiau aptarta Descartes'o kritika ir dinaminė substancijos samprata. Susirašinėjime Leibnizas veda Wolffą anksčiau nubrėžtu keliu: pirma, Descartes'as kritikuojamas dėl savo judėjimo dėsnių, o ypač judėjimo kiekio tvarumo dėsnio. Leibnizas šį principą pakeičia *jėgos tvarumo dėsniu* (juo, beje, naudojames iki šiol). Antra, Descartes'as puolamas dėl nepagrįstos tįsiosios substancijos sampratos. Kūnas negali būti tik *res extansa*, jam privalo priklausyti kažkas, kas turėtų jėgą – *res dynamica*. Būtent jėgos sąvokos įdiegimas suponuoja okazionalizmo kritiką. Privalome galėti pasakyti, kokiam subjektui priklauso veiksmas. Todėl Wolffo atsivertimas iš okazionalizmo yra taip pat sietinas su tais pačiais Leibnizo naudojamais argumentais, o kadangi Narbutas buvo išsamiai susipažinęs su Wolffo darbais (Leibnizo raštai tuo metu buvo dar menkai prieinami), dar labiau tikėti-

na, jog jis, naudodamas leibniškąjį argumentą, yra jį nukreipęs prieš Cantzijų kaip okazionalistą.

Galiausiai lieka atsakyti į vieną klausimą: kuri iš pradžioje minėtų hipotezių dėl „Cantziaus“ vardo paminėjimo yra artimesnė okazionalizmo kritikai? Mano nuomone, okazionalizmo variantas, galintis tapti tokios kritikos objektu, randamas Kanto *Nova dilucidatio*. Apie tai, kad šis veikalas galėjo būti prieinamas Narbutui, teisingai kalba Viliūnas. Lemtinga Kanto veikalo vieta laikyčiau esant 13-ą teiginį, kuris skamba šitaip: „Baigtinės substancijos vien dėl savo egzistencijos tarp savęs neturi jokių santykių ir visiškai jokio bendravimo (*commercio*), jeigu savo bendro egzistencijos prado, t. y. dieviškojo proto, sukurtos viena kitos atžvilgiu, nėra palaikomos.“¹² Kaip pažymi Viliūnas, šioje formuluotėje matyti, kad Kantas oponuoja Leibnizo substancijos sampratai. Tačiau svarbu suprasti, kur būtent atsiranda opozicija ir kuo ji svarbi Narbuto atveju. Juk Kanto formuluotė keletu atžvilgių iš tiktųjų *sutampa* su Leibnizo substancijos samprata: pirma, individualiosios baigtinės substancijos neturi tarp savęs jokių išorinių santykių. Leibnizas pabrėžia, kad substancijų veiksmas, t. y. Narbuto „egzistencijos požymiai“, turi būti *imantentiški* pačiai substancijai. Tai tapo žinomą Leibnizo filosofijos principu – „monados neturi langų“, t. y. monadoms nėra jokių išorinių denominacijų. Juk jeigu pradėtume substanciją apibrėžinėti per santykį su kita substancija, jos veiksmas ar „egzistencijos požymiai“ neatskleistų jos esmės. Susidurtume su ta pačia problema, kurią Leibnizas iškelė Descartes'ui: jei judėjimas ar veikimas

yra santykinis dalykas, mes negalime pasakyti, kuriai substancijai jis priklauso ir todėl negalime laikyti jo esminiu substancijos bruožu. Tam, kad veiktų Leibnizo ir Narbuto argumentas dėl substancijos sąvokos, negalime pripažinti, kad substancijų veiksmas yra išoriniai ir santykiniai. Tam pritaria ir Kantas. Leibniciškai substancijos sampratai taip pat priimtinas teiginys, kad substancijos yra sukurtos viena kitos atžvilgiu (Kanto žodžiais: *mutuis respectibus conformata*), tarsi būtų Dievo predisponuotos savo veiksmas derėti tarpusavyje. Tai yra Leibnizo iš anksto nustatytos harmonijos (*Harmonia Praestabilita*), kurią iš jo 1705 m. perėmė Wolffas, teiginys.

Vienintelis dalykas, kuris 13-oje Kanto tezėje aiškiai kertasi su leibniciškąja substancijos doktrina, yra tai, kad Kanto teigimu, Dievas palaiko išorinius substancijų santykius. Tai yra okazionalizmo tezė, kuri Leibnizui atrodė nepriimtina ne tik dėl anksčiau išvardintų priešasčių, bet ir dėl teologinių pagrindų. Jo nuomone, pavojinga manyti, kad kiekvienas baigtinės substancijos veiksmas reikalingas Dievo įsikišimo, nes tuomet tvirtintume, kad kiekvienas veiksmas yra stebuklas (pasak apibrėžimo, stebuklas yra tiesioginis Dievo įsikišimas). Stebuklas, Leibnizo nuomone, turėtų būti išskirtinis ir proto dėsniams nepasiekiamas, o ne įprastas ir taisyklinas dalykas. Stebuklas turėtų būti išimtis, o ne taisyklė. Kitaip pradėsime dvejoti: jeigu kiekvienas veiksmas yra stebuklas, galbūt ir kiekviena mirtis yra stebuklas, kada Dievas sunaikina sielą. Tai, anot Leibnizo, yra įmanoma: „...reikia pripažinti, kad sielos gali kilti tik iš

sukūrimo, t. y. per stebuklą, o sielų nemirtingumas nedraudžia, kad jos galėtų būti pašalinamos sunaikinimu, t. y. stebuklu, jei Dievas to panorėtų.¹³

Todėl manau, kad Kanto *Nova dilucidatio* 13-ame teiginyje Leibnizo-Wolffo mokyklos atstovams turėjo nepatikti tik okazionalistinis jo aspektas. Tikėtina, kad Narbutas savo leibniciškąjį argumentą buvo nukreipęs būtent prieš ją. Tai iš esmės patvirtina Viliūno pastabas dėl galimos spinozizmo kritikos (nr.82 p.7-8). Argumentuojant galima žengti toliau – neužtenka pasakyti, kad Narbutas kritikavo kitokią substancijos sampratą, nei buvo įprasta Leibnizo-Wolffo mokyklai ir kad pats ikikritinis Kantas *explicititer* atsiriboja nuo šios mokyklos bei volfiškosios substancijos sampratos (teigdamas, kad Christianas Augustas Crusi-

jus ją formulavo tiksliau). Tiksliai įvardijus skirtumą, t. y. okazionalistinį aspektą, paaiškėja tiek „Cantzijaus“ paminėjimo kontekstas (juk 5-ame teiginyje kalbama apie substancijos egzistencijos požymius, jėgą ir veiklumą, o būtent su juo yra susijęs okazionalizmas), tiek naudojama kontrargumento forma ar bent jau prielaidos, kurias izomorfiškai naudojo Leibnizas ir savo laiškuose perdavė Wolffui. Turint visa tai omenyje, manau, galime gana tvirtai identifikuoti ankstyvojo Kanto recepcijos Lietuvoje pradžią. Žinoma, jeigu atmetame aklo sutapimo galimybę, juolab kad aptariamas tikrinis žodis „Kantas“ („Cantzijus“) 1764 m. filosofiniame manuskripte (dar tebelaukiančiame archeografinės ir gilesnės dalykinės analizės), kiek žinoma, pavartotas tik vieną kartą...

PRIEDAS

Narbutt Kasimirus

Institutiones Philosophiae Eclecticae. Anno 1764 in 1765

(NBUV (Nacionalnaja biblioteka Ukrainy im. V. I. Vernadskovo), IR, f. 1., d. 4456, p. 130)

De natione entis et mundi.

Propositio quinta

Substantiae essentia est vis activa.

Probatio. Substantiae essentiam constituant ea, per quae eius existentia sine alterius rei conceptu est intelligibilis. Atque haec illa sunt, per quae suae existentiae specimina necessario edit. Specimina autem haec nequit edere nisi agat, et omnis actio proficiscitur a vi activa, quae est eius principium. Ergo essentiam substantiae statuit vis activa, q[uod] et d[emonstrandum].

Penkta tezė

Substancijos esmę sudaro aktyvi jėga.

Įrodymas. Substancijos esmę sudaro tai, per ką jos egzistencija tampa suprantama be kito objekto sąvokos. O šitai yra tai, per ką ji neišvengiamai atskleidžia savo egzistavimo požymius. Tačiau tų požymių ji negalėtų atskleisti, jei neveiktų, o bet koks veikimas kyla iš aktyvios jėgos, kuri yra jos ištakos. Taigi substancijos esmę sudaro aktyvi jėga, o tai ir reikėjo įrodyti.

Corollarium. Omnis ergo substantia per essentiam est activa seu actuosa et in perpetua actione necessario exercetur, nullaque in mundo unquam ociatur [*t.y. otiatur – vertėjo pastaba.*].

Alii metaphysici, inter quos Cantzius aliter propositionem hanc demonstrat, alia, namque substantias creatas edere debere specimina suae existentiae, ut ex iis existentia Creatoris erui possit. Creator enim eas creavit, ut ipse a nobis agnosceretur. Quam ob rem eas necessario tales effecit, ut ex iis eius existentia esset cognoscibilis: sed cognoscibilis non est nisi per specimina, ergo suae existentiae specimina necessario dant. Hanc quidem demonstrationem non damnamus, sed cum in ea usurpentur Dei fines, vim ad substantiae meram essentiam [*kažkas praleista, galbūt demonstrandam habere*] nobis non videtur.

Ut demonstratio nostra plenum obtineat assensum exceptioni en audacter occurram. Dicit ergo quispiam: specimina existentiae substantiae dari utique debent, sed necesse non est ut dentur ab ipsa cum possint dari ab alio, v[erbi] g[ratia] a Deo; unde non ipsa agit, non ipsa gaudet vi, sed Deus. Sed regero: si haec specimina non dentur ab ipsa substantia, sed ab alio nempe a Deo, hoc ipso non erunt vera certa que specimina existentiae substantiae, sed existentiae alterius nempe Dei ea edentis. Cum enim Deus haec edens specimina existentiae substantiae ad ea edenda non indigeat ipsa substantia, poterunt dari haec specimina, quin ipsa detur correspondens substantia. Re enim vera in Sacramento Eucharistiae, Deus dat specimina existentiae panis, et panis tamen

Išvada. Taigi kiekviena substancija savo esme yra aktyvi arba veikianti jėga ir reiškiasi tik nenutrūkstančiame veikime, ir jokia substancija pasaulyje niekada nebūna neveikli.

Kiti metafizikai, tarp jų ir Cantzius, šią tezę grindžia kitaip, sako ką kita – būtent, jog sukurtos substancijos savo egzistavimo požymius turi atskleisti taip, kad iš jų būtų galima atrasti Kūrėjo egzistavimą. Juk Kūrėjas jas sukūrė, kad pats būtų mūsų atpažįstamas. Dėl to jas būtina sukūrė tokias, kad iš jų būtų pažįstamas jo paties egzistavimas; tačiau jis gali būti pažįstamas tik iš požymių, taigi jos būtina skleidžia savo egzistavimo požymius. Žinoma, šio įrodymo mes neatmetame, tačiau kadangi jame remiamasi Dievo tikslais, mums neatrodo, kad jis [turi] galią [atskleisti] grynąją substancijos esmę. Kad mūsų įrodymas būtų visiškai pripažįstamas, drąsiai pasitiksiu prieštaravimą.

Taigi kas nors pasakys: substancijos egzistavimo požymiai, nors ir privalo būti skleidžiami, bet nebūtina, kad būtų skleidžiami jos pačios, kai gali būti duodami kito, pavyzdžiui, Dievo; dėl to ne ji pati veikia, ne ji pati turi galią, bet Dievas. Bet atremiu: jei tie požymiai kyla ne iš pačios substancijos, o iš kito, tai yra iš Dievo, dėl to jie nėra tikri ir patikimi substancijos egzistavimo požymiai, bet yra kito, tai yra juos suteikiančio Dievo egzistavimo požymiai. Kadangi Dievui, skleidžiančiam šiuos substancijos egzistavimo požymius, pati substancija jų skleidimui nėra būtina, šie požymiai gali būti suteikiami neduodant pačios juos atitinkančios substancijos. Juk iš tikrųjų Sakramento Eucharistijoje Dievas duoda duonos egzistavimo požymius, tačiau pati duona jame neeg-

in eo non existit. Inter specimina ergo a Deo data et correspondentis substantiae existentiam non datur necessaria connectio, ita ut his positus, haec necessario existat. Unde non sunt amplius veri nominis specimina [čto to propuščeno – pr-*vd.*] haec edere, non de aliqua solum substantiarum specie, non de creatis solum. Regero denique: Quodsi ab alio haec ederentur specimina, existentia substantiae non intelligeretur ex ipsa solum, et ad eam intelligendam rei alterius conceptu opus esset.

zistuoja. Taigi tarp Dievo duotų požymių ir atitinkamos substancijos egzistavimo neduodamas būtinas ryšys, tai yra toks, kad konstatavus anuos, būtinai egzistuotų ir ši. Dėl to tai nebėra tikraja šio žodžio prasme požymiai [kažkas praleista – *vert.*] juos skleisti ne vien iš kurios nors substancijų rūšies, ne vien iš sukurtųjų. Atremiu galiausiai: bet jei šie substancijos egzistavimo požymiai būtų skleidžiami kito, substancijos egzistavimas vien iš jų nebūtų suprantamas, o jo supratimui prireiktų kito objekto sąvokos.

Išvertė *Mindaugas Strockis*

Literatūra

- ¹ Stepas Tunaitis, *Kantizmo sklaida*. Kn. *Apšvietos ir romantizmo kryžkelėse. Filosofijos kryptys ir kontroversijos XVIII a. pabaigoje–pirmoje XIX a. pusėje*. Lietuvos filosofijos istorija. Paminklai ir tyrinėjimai. VI knyga. Dalius Viliūnas (sud.). Vilnius: LKTI leidykla, 2008, p. 35–63; Dalius Viliūnas, *Res admirabilae: lietuviškoji ikikritinės I. Kanto filosofijos recepcija*, *Logos* 60, 2009, p. 49–57; *Logos* 61, 2009, p. 13–21; *Logos* 62, 2010, p. 6–14.
- ² Dalius Viliūnas, *Res admirabilae: lietuviškoji ikikritinės I. Kanto filosofijos recepcija*, *Logos* 60, 2009, p. 15.
- ³ Ten pat, p. 14.
- ⁴ *Gottfried Wilhelm Leibniz, Philosophical Essays*, eds. R. Ariew and D. Garber. Indianapolis: Hackett, 1989, p. 27.
- ⁵ René Dekartas, *Rinktiniai raštai*. Iš prancūzų k. vertė G. Bartkus, P. Račius. Vilnius: Mintis, 1978, p. 250.
- ⁶ Žr. Sancti Thomae de Aquino, *Summa theologiae*, II–II q. 58, a. 2, respondeo. Prieiga per internetą: <<http://archive.org/stream/operaomniaiussui-09thom#page/10/mode/2up>>
- ⁷ Daniel Garber, *Leibniz: Body, Substance, Monad*, Oxford: OUP, 2009, p. 193.
- ⁸ *Gottfried Wilhelm Leibniz, Philosophical Essays*, p. 40.
- ⁹ *Gottfried Wilhelm Leibniz, Sämtliche Schriften und Briefe*, Sechste Reihe: Philosophische Schriften, Band 4. Berlin: Akademie Verlag, 1999, s. 1799. „Scilicet in eo lapsus est, quod non agnovit, aliud in corporea substantia dari praeter extensionem a quo scilicet ipsa substantiae notio oriatur, quam sola extensio dare non potest. Id vero est potentia seu virtus agendi patiendique, secundum axioma receptissimum quod actiones sunt suppositorum.“
- ¹⁰ Ten pat, p. 1640. „Unaquaeque substantia est causa vera et realis suarum actionum immanentium, et vim habet agendi, ac licet divino concursu sustentetur, fieri tamen non potest, ut tantum passive se habeat, idque verum est tam in substantiis corporalibus quam incorporalibus.“
- ¹¹ Marco Sgarbi, *Kant on Spontaneity*. New York: Continuum, 2012, p. 33.
- ¹² „Substantiae finitae per solam ipsarum existentiam nullis se relationibus respiciunt, nulloque plane commercio continentur, nisi quatenus a communi existentiae suae principio, divino nempe intellectu, mutuis respectibus conformatae sustinentur.“ Prieiga per internetą: <<http://korpora.zim.uni-duisburg-essen.de/kant/aa01/412.html>>
- ¹³ *Gottfried Wilhelm Leibniz, Rinktiniai metafiziniai tekstai (1683–1690)*. Iš lotynų k. vertė L. Adomaitis. *Problemos* 86, 2014, p. 156.